

EXPLOATAREA ȘI PRELUCRAREA PIETREI ÎN DACIA MERIDIONALĂ ÎN SEC. II-III p.Chr.

Dumitru Hortopan

Summary

The study presents the exportation and the process of the stone in Southern Dacia in the second and third centuries A.C.

The recent researches prove that, in the Roman epoch, quarries worked not only in the region of Drobeta but also in Northern Dacia (Săcelu, Stolniceni, Căpreni, Bilolari).

Regarding the workshops for carving stones, the signs of the technical installation where discovers even to Romula.

Datorită proprietăților sale native (duritate și durabilitate în timp, rezistență la compresiune, culoare și posibilități de prelucrare etc.) piatra reprezintă o materie primă fundamentală, utilizată în scopuri publice și private, militare și civile, laice și sacre.

Pentru Dacia intracarpatică, exploatările de piatră sunt în mare parte cunoscute, efectuându-se analize petrografice asupra unor mostre care reprezintă inscripții, sculpturi și elemente de arhitectură, ce au avut drept rezultat clasificarea și stabilirea regiunii de origine a materialului litic¹.

În ceea ce privește Dacia sudică, informațiile sunt lacunare. Opinia generală care domină majoritatea cercetătorilor pleacă de la premisa că, exceptând Drobeta, carierele de exploatare a pietrei nu pot fi decât presupuse². Însă această problemă trebuie abordată în mod diferit de la o zonă la alta. S-a mai reliefat și faptul că orașele și castrele din zona campestră a Olteniei au utilizat ca material de construcție aproape în exclusivitate cărămida. La Romula și Slăveni, la fundația zidurilor s-au folosit pietre mari de râu, care au fost recoltate din albia Oltului. D. Tudor mai amintește și de o carieră de piatră de lângă satul Rudari (azi Izvoarele, jud. Dolj) care a furnizat piatră pentru *Aquae* (Cioroiul Nou)³. Este vorba de o rocă nisipoasă care nu se poate ciopli deoarece se rupe neregulat, cu o rezistență redusă la acțiunea factorilor externi, utilizată la construirea unor ziduri la *Aquae*

1 V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană*, p. 251-286.

2 D. Tudor, *OR*, p. 73.

3 *Ibidem*.

care încă se regăsește în mentalul colectiv actual sub denumirea de săgă. În unele ziduri de la Romula și Sucidava s-a întrebuițat o piatră calcaroasă de proastă calitate, foarte sensibilă la acțiunea de dezagregare a agenților fizico-geografici, ce provenea din carierele mici de la poalele dealurilor oltene⁴.

D. Tudor consideră că piatra de construcție, blocurile pentru inscripții și sarcofage se aduceau la Romula și Sucidava de pe valea Iskerului⁵. De la Oescus era trecută pe malul stâng al Dunării, la Sucidava de unde cu săniile sau carele se transporta la Romula, Slăveni, Acidava etc. Importul de material litic brut sau finit din Moesia în sud - estul Olteniei de astăzi s-ar explica pe de o parte, datorită situării la adâncimi mari a depunerilor mineralogice care a făcut imposibilă deschiderea unor cariere, iar pe de altă parte datorită proprietăților rocii din zona de munte a Daciei sudice care face aproape imposibilă cioplirea și prelucrarea⁶.

Cariere de piatră exploatare încă de la începutul stăpânirii romane au existat în zona orașului Drobeta⁷ unde se află importante depozite de calcar jurasic și cretacic. Construcția podului de peste Dunăre a reclamat o uriașă cantitate de piatră care a fost extrasă din carierele situate în regiunea Porților de Fier⁸. De asemenea, construcțiile din orașul Drobeta, numeroase și de dimensiuni mari, impuneau o exploatare pe scară largă a carierelor de piatră. Una dintre cele mai importante cariere din zona Drobetei a fost cea de la Bahna⁹, la nord de Gura Văii, unde încă se mai exploatează calcar jurasic de culoare roșiatică și albă. Se pare că pe la mijlocul sec. al II-lea p. Chr. carierele de la Bahna își limitează activitatea sau chiar și-o încetează, extinzându-se în paralel exploatarea de la Breznița, Gura Văii și Vârciorova¹⁰. Aici exista un travertin de calitate superioară, rezistent la acțiunea agenților externi și pretabil foarte bine la prelucrare, care se mai exploatează și astăzi.

Roca din cariera de la Breznița a fost folosită la construcția edificiilor, pentru sculpturi și inscripții, dar și pentru obținerea varului care era de calitate foarte bună.

Până acum, în literatura arheologică s-a exprimat opinia inexistenței unor cariere de piatră exploatare în epoca romană, în zona de nord a Daciei meridionale. Totuși, considerăm că cel puțin pentru o scurtă perioadă de timp, când s-a organizat *limes Alutanus*, acestea vor fi existat, măcar din necesități constructive. Astfel, la realizarea unuia dintre segmentele importante ale acestui *limes*, cel din jurul muntelui Cozia, s-a utilizat piatră de carieră cioplită sau nefasonată, alături de material litic de râu. Acest lucru s-a constatat la fortificațiile de la Racovița,

4 *Ibidem*, p. 73.

5 *Ibidem*, p. 74.

6 *Ibidem*, p. 73; V. Wollmann, *Mineritul...*, p. 265.

7 D. Tudor, *OR*⁴, p. 73; I. Stîngă, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p.Ch.*, p. 60-71; V. Wollmann, *Mineritul...*, p. 264-265.

8 D. Tudor, *OR*⁴, p. 73; Idem, *Podurile romane de la Dunărea de Jos*, p. 132.

9 Idem, *OR*⁴ p. 73; V. Wollmann, *Mineritul...*, p. 264.

10 D. Tudor, *OR*⁴, p. 73.

Bivolari, Rădăcinești, Sâmbotin, Titești, Copăceni, Văratice-Brezoi¹¹ sau la Pitești¹². La construcția termelor mici de la Stolniceni s-a utilizat și piatră de carieră¹³ (tuf dacitic). De asemenea, la Arutela, în fața porții pretoriene¹⁴ a castrului roman, care urma linia Oltului, a fost pavat cu dale de piatră și mărginit de blocuri mari de piatră. Ori această piatră trebuie să fi fost procurată din carierele deschise în zona respectivă. De asemenea, în structura zidurilor castrului de la Bumbești Jiu – *Gară*¹⁵ s-a utilizat piatră de munte care putea proveni de la cariera de la Porceni (Pleșa) ce se exploatează și astăzi. Mai mult, la Săcelu (jud. Gorj) în punctele *Buha* și *Măgura*¹⁶ situate de o parte și de alta a râului Blahnița a existat o mică carieră de piatră, unde se exploata o rocă grezoasă. Amprenta icurilor folosite la desprinderea blocurilor de piatră se mai observă și astăzi. Cercetările arheologice¹⁷ efectuate în anul 2002 la Săcelu – *Gru* au scos la iveală un fragment de stelă funerară lucrată din piatra care se extrăgea de aici.

Exploatarea pietrei se făcea la suprafață, iar tehnologia și uneltele utilizate la dislocarea blocurilor de rocă sunt comune unor spații etno-culturale diferite în timp și spațiu¹⁸.

În stadiul actual al cercetărilor nu se poate aprecia până când a fost extrasă piatra din carierele Drobetei. Probabil, nesigură, exploatarea în perioada preromană, aceasta a devenit certă după primul război dacic, când se construiesc castrul și podul de peste Dunăre și s-a amplificat pe măsura evoluției urbane a Drobetei, iar după retragere, încetează sau cunoaște un puternic recul¹⁹.

Descoperirea, la Drobeta a numeroase sculpturi executate în travertin de Breznița este o dovadă a existenței unor ateliere de prelucrare a pietrei.²⁰ În acest sens, I. Stîngă opinează că la Drobeta, au funcționat cel puțin trei ateliere de pietrari, două situate în apropierea carierelor de la Bahna și Breznița, iar altul *intra* sau *extra muros*²¹.

O bună perioadă de timp s-a vehiculat ideea că la Romula n-au existat ateliere în care se sculpta piatra²². Se acredita ipoteza că stelele funerare și

11 Cr. M. Vlădescu, *Tehnica de construcție a castrurilor care constituiau apărarea masivului Cozia*, în *Studii vîlcene*, 7, 1985, p. 33-42; Idem, *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, p. 12-94.

12 P. I. Dicu, *Așezarea geto-dacică fortificată și vestigiile romane de la Budeasca Mică. Castrul roman de la Pitești. Traseul Limes Transalutanus în sectorul Pitești*, în *Argessis*, 9, 2000, p. 41.

13 Gh. Bichir, *Buridava*, 4, 1982, p. 52.

14 *Ibidem*, p. 100.

15 V. Marinoiu, I. Cămui, *Castrul roman de la Bumbești Jiu – probleme de conservare-restaurare*, în *Litua*, 3, 1986, p. 138-155.

16 în urma unei periegeze efectuate de subsemnatul la vest de râul Blahnița, în punctul „Măgura” s-au observat amprente de peneluri utilizate la desprinderea blocurilor de piatră; un caz similar se întâlnește și în punctul „Buha”.

17 P. Gherghie, ș.a. *Săcelu, com Săcelu, jud. Gorj*, în **CCAR, campania 2002** (a XXXVII-a sesiune națională de rapoarte arheologice, Covasna, 2-6 iunie, 2002), 2003, p. 271.

18 V. Wollmann, *Mineritul...*, p. 268-270; E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 26-42.

19 cf. I. Stîngă, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p.Ch.*, p. 63.

20 I. Stîngă, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p.Ch.*, p. 60-71.

21 *Ibidem*, p. 64-71.

22 D. Tudor, *OR*, p. 74.

sarcophagele erau importate gata ornamentate din sudul Dunării, la Romula fiind doar săpată inscripția respectivă. În anul 1984, Gh. Popilian a demontat aceste supoziții prin descoperirea la cca. 20 m spre sud de necropola plană de nord a Romulei urmele unui atelier de pietrărie²³. Dovada existenței unui astfel de atelier sunt cele cinci blocuri mari de piatră găsite unul lângă altul la o adâncime de 0,35 – 0,40 m față de nivelul actual de călcare. Blocurile de piatră aveau dimensiuni ce variau între 2,13 x 0,93 x 0,47 m și 1,17 x 0,95 x 0,60 m. Pe latura unuia dintre aceste blocuri meșterul pietrar începuse să cioplească chenarul obișnuit pentru o inscripție. În jurul lor erau resturi de la cioplirea pietrelor. Tot aici s-a descoperit și fragmente de la o inscripție funerară, probabil un rebut. Din inscripție s-au păstrat numai patru rânduri, din partea stângă. Din rândul 1 și 2 s-au păstrat primele două litere, iar din rândurile 3 și 4 câte o literă.

D. Tudor presupunea existența unor ateliere de pietrărie, modeste și la Sucidava²⁴.

Un asemenea atelier a existat și la Săcelu, după cum o documentează amprente de dălți și penel care se mai observă și astăzi în punctele *Buha* și *Măgura*, dar și stela funerară fragmentară descoperită în campania arheologică din anul 2002.

Cei care lucrau în atelierele de pietroaie (*lapidarii*) erau veritabili meșteșugari care transformau artistic piatra în monumente litice sculptate, dar realizau și lucrări de construcție sau arhitectură²⁵.

Uneltele care alcătuiau inventarul unor astfel de ateliere sunt reprezentate pe un capitel din piatră de calcar descoperit la Napoca²⁶. Au fost redată două ciocane cu două brațe, un ciocan oval, o daltă cu trei dinți, dălți ascuțite, icuri și sfredele.

Atelierele de pietrărie de la Romula și Drobeta se adaugă celor descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa²⁷, Potaissa²⁸, Micia²⁹ etc.

Ca și alți meșteșugari, pietrarii se organizau în *collegia*. În Dacia meridională, până acum, nu este atestat nici un *collegium*, însă faptul că în Dacia intracarpatică, la Micia³⁰ se cunoaște un *collegium lapidarium*, ne permite să presupunem prezența acestora și la sud de Carpați.

23 Gh. Popilian, M. Vasilescu, M. Negru, *Romula Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt*, în *Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992*, Brăila 1996, p. 98; informații suplimentare am obținut de la prof. dr. Gh. Popilian, căruii îi mulțumim și pe această cale.

24 D. Tudor, *Sucidava*, p. 63.

25 V. Wollmann, *Mineritul*, p. 280-281.

26 M. Bărbulescu, *Reprezentarea uneltelor de pietrar pe un capitel din Napoca*, în *IMCD*, p. 29-34.

27 D. Alicu, C. Pop, V. Căținaș, *Ateliere de pietrărie de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *AMN*, 13, 1976, p. 125-140.

28 M. Bărbulescu, *Potaissa*, p.105-106.

29 *IDR*, III/3, 141; L. Țeposu Marinescu, *Atelierul de pietrărie de la Micia*, în *Sargeția*, 14, 1979, p. 155-163.

30 *IDR*, III/3, 141; V. Wollmann, *Mineritul...*, p. 282; R. Ardevan, *Viața municipală în Dacia romană*, p. 289.